

Pénzváltó Nikolett

Konfliktustranszformáció

1. Mi a konfliktustranszformáció?

A konfliktustranszformáció mint önálló iskola a 80-as évek végén, a 90-es évek elején jött létre. Arról, hogy valóban önálló iskola-e, és mennyiben különül el a konfliktuskezelés más irányzataitól, a mai napig vita van tudományos körökben. Hugh Miall értelmezése szerint a konfliktustranszformációt nem egy teljesen új megközelítésnek érdemes tekinteni, hanem a konfliktus elemzésével foglalkozó tudományterület, illetve elméletek újrakonceptualizálásaként azzal a céllal, hogy a diszciplínát relevánsabbá tegyék a jelen konfliktusaira nézve. A konfliktusok természetében ugyanis számos alapvető változás ment végbe, ami szükségessé teszi ezt az újraértelmezést: napjaink erőszakos konfliktusainak fő jellemzői az aszimmetria, az időbeli elhúzóds és a rendkívüli komplexitás. (MIALL 2004, 3.)

Maga a konfliktustranszformáció elnevezés magyarázata szintén megérdemel egy mondatot: az iskola célja, hogy a konfliktusokat társadalmilag hasznos, nem destruktív folyamattá transzformáljuk, amelynek fontos része, hogy az érintett társadalmak áttérjenek az erőszakos eszközökről a nem erőszakos eszközök alkalmazására a konfliktusban.

A konfliktustranszformációnak számos elmélete és képviselője van. Ezek vagy elemzők és értelmezők – például Edward Azar és Raimo Väyrynen, amikor megpróbálják megmagyarázni a kortárs konfliktusok kialakulását és átalakulását –, vagy előíró jellegűek, mint Adam Curle és John Paul Lederach, akik a békeépítők számára kínálnak eszközöket ahhoz, hogy felismerjék az utat a konfliktustól a kívánt eredményekig. Egyes megközelítések pedig, például Johan Galtung vagy Hugh Miall, kísérletet tesznek a kettő szintézisének megtalálására.

2. A konfliktustranszformáció konfliktusképe

A konfliktustranszformáció a konfliktust magát az emberi kapcsolatokban zajló dinamikák természetes részeként látja, ami a pozitív változás, a konstruktív növekedés lehetőségét hordozza magában. Míg tehát a konfliktuskezelés (*conflict management*) az erőszakos konfliktust az emberi természet és a nemzetközi rendszer természetes velejárójának tekinti, amit így a legjobb esetben is csak szabályozni, visszafogni (menedzselni) tudunk, a konfliktusmegoldás (*conflict resolution*) pedig az igazságtalanságot és az emberi szükségletek megtagadását látja az erőszakos konfliktusok kiváltó okának, egyszersmind ezek kezelését, a feleket megosztó összeegyeztethetetlen kérdések feloldását a konfliktus megoldásának, addig a konfliktustranszformáció (*conflict transformation*) a konfliktust lehetőségként látja. A konfliktustranszformáció megközelítésében a konfliktus egy dinamikus és állandóan változó folyamat. Ebből következik, hogy a konfliktust alakítani kívánó folyamatoknak is hasonlóan dinamikusnak és változékonynak kell lenniük. (MIALL 2004, 3.)

3. A konfliktustranszformáció egy lehetséges definíciója

Hugh Miall megfogalmazásában „a konfliktustranszformáció változás a konfliktus céljaiban, struktúrájában, szereplőiben vagy kontextusában, amely megszünteti vagy megváltoztatja a konfliktus középpontjában álló ellentmondást vagy összeférhetetlenséget”. (MIALL 2007, 4.) Egy másik helyen Miall így fogalmaz: „A konfliktustranszformáció egy átfogó megközelítés, amely számos dimenzióval foglalkozik (a mikrotól a makrokérdésekig, a helyitől a globális szintig, a társadalom alsó rétegeitől az elitekig, a rövidtől a hosszú időtávokig). A célja, hogy fejlessze a kapacitásokat, és támogassa a strukturális változást, nem pedig a közvetlen eredmények elérésének megkönnyítése vagy egy megegyezés megszületésének segítése. Arra törekszik, hogy az erőszakot megelőző és az azt követő fázisokban foglalkozzon a konfliktussal, illetve az erőszakos konfliktusok okaival és következményeivel, amelyek rendszerint túlmutatnak a harcok helyszínén.” (MIALL 2004, 17.)

4. A konfliktustranszformáció célja

Egy erőszakos konfliktussal kapcsolatban általában három fő célt szoktak kitűzni. Az első és legsürgetőbb mindig az erőszak megállítására. A második, a középtávra koncentráló célkitűzés az erőszak következtében keletkezett sebek kezelését szolgálja. Végül a harmadik egy hosszú távú megközelítés, amely elsődleges célja azoknak a háttérben megbúvó okoknak a megváltoztatása, amelyek az erőszakhoz vezettek, illetve a jövőben újból erőszakhoz vezet(het)nek. A konfliktustranszformáció a harmadik célt próbálja megvalósítani úgy, hogy az első kettőt sem hanyagolja el. (Berghof Foundation 2012)

A konfliktustranszformáció célkitűzéseinek megértéséhez hasznos segítséget nyújt a pozitív és negatív béke fogalmának megkülönböztetése, amely elkülönítés Johan Galtung nevéhez kötődik. A negatív békét az erőszak hiányának állapotaként definiálhatjuk. Leegyszerűsítve: ha nincs háború, akkor béke van. A pozitív béke ezzel szemben egy fenntartható békeállapot, amelyben jogegyenlőség, méltányosság és fejlődés van jelen. (GALTUNG 1964, 2.) A konfliktustranszformáció éppen azt hangsúlyozza, hogy nem elég a negatív béke, mert az nem oldja meg a konfliktus valódi okait, ezért nem lehet tartós; a konfliktus átalakításával létrehozható, pozitív békére van szükség.

5. A konfliktustranszformáció fő jellegzetességei

A konfliktustranszformáció a konfliktusról folytatott gondolkodásnak és a konfliktus megértésének egy módja. Ha felismerjük, hogy vannak olyan kérdések, amelyek a felszínnél, vagyis a megnyilvánuló erőszaknál és fegyveres támadásoknál mélyebbre nyúlnak, akkor másképpen is megközelíthetővé válnak a konfliktusok. Olyan mélyebb, rejtett okokat keresünk, amelyek – ha átalakulnak – képesek a konfliktus csillapítására és a béke felé való elmozdulásra. (HUGHES 2013)

A konfliktustranszformáció iskolájának legfontosabb jellemzői:

- a komplexitás elfogadása;
- hosszú időtávban gondolkodás;
- a kontextus fontosságának hangsúlyozása;
- a helyi ismeretekre támaszkodás;
- a létező kategóriák, keretek, struktúrák vitatása, utóbbi részben a marginalizált társadalmi csoportok bevonásán keresztül.

5.1. Hosszú időtáv és komplexitás

A konfliktusok feltérképezésének alapvető technikái szerint egy pillanatképet készítünk a konfliktusról, azonosítjuk a kulcsszereplőket, kapcsolataikat, a vitás kérdéseket, majd azonosítjuk azokat a belső vagy külső szereplőket, akik képesek lehetnek békét hozni. A konfliktusátalakítás elmélete azonban mélységében ennél jóval tovább megy.

A konfliktustranszformáció hangsúlyozza, hogy a konfliktus soha nem statikus: saját ritmussal és mintázattal rendelkezik. Lineáris helyett inkább ciklikusan elképzelhető folyamat, ahol eszkaláció és deeszkaláció egymás után többször lejátszódhat. Az irányzat hosszú időtávval számol, napjaink konfliktusai jellemzően elhúzódóak. Ahogyan a konfliktus, úgy a konfliktustranszformáció sem gyors és azonnali, hanem lassú és tekervényes folyamat, fordulópontokkal és megakadásokkal. Ezért is rendkívül nehéz az egyes aktorok által végzett egyedi konfliktustranszformációs tevékenységek értékelése, illetve sikerességének mérése. Hugh Miall ezért is javasolja a konfliktusátalakítás folyamatának lebontását a konfliktus struktúrájában, a felek céljaiban és vitás kérdéseiben időről időre bekövetkező változások sorozatára, mivel ennek segítségével könnyebbé válhat az egyes beavatkozások konfliktusban bekövetkező változásokhoz kötése. (MIALL 2004, 7.)

A konfliktus időbeli szakaszokra osztása

Hugh Miall 2004-ben megjelent *Conflict Transformation: a Multi-Dimensional Task* (Konfliktustranszformáció) című elemzésében a konfliktusok szakaszokra osztását, a gerjesztő és gátló tényezők szakaszonkénti azonosítását javasolja. Miall érvelését azzal kezdi, hogy ahogyan ma már a béketeremtés gyakorlata is kiterjed a megelőzéstől a konfliktus utáni békeépítésig, úgy a konfliktuselméletek látókörét is ki kell terjesztenünk. Nem elég tehát a konfliktus – sokszor szimbolikus – kezdő- és végpontjának meghatározása. Minden konfliktusnak különböző szakaszait különíthetjük el. Miall öt fázist határoz meg (MIALL 2004, 7.):

- az erőszak kirobbanását megelőző időszak;
- a konfliktus kirobbanása;
- eszkaláció;
- elhúzódás;
- a rendezés utáni szakasz.

Bár a legtöbb konfliktusra alkalmazható ez az ötös felosztás, természetesen nem kötelező hozzá szigorúan ragaszkodnunk. Elemzésünk fókuszától függően a középső három szakaszt további időszakokra bonthatjuk, illetve másfajta felosztást is meghatározhatunk.

A kronologikus szakaszolás a konfliktustranszformáció iskoláján kívül is széleskörűen alkalmazott elemzésmódszertani eszköz, biztonságpolitikai elemzők rendszeresen élnek is vele. Lásd például Tálás Péter és Rácz András elemzéseit az ukrán válság szintjeiről. (TÁLAS 2014; RÁ CZ 2014) Az időbeli szakaszok elkülönítése segít strukturálni a gondolkodásunkat az elemzés során, amelynek köszönhetően könnyebben beazonosíthatóvá válnak a konfliktus fő fordulópontjai, illetve a tagolás az olvasó számára is emészthetőbbé teszi elemzésünket.

A konfliktustranszformáció megközelítése rámutat, hogy a konfliktusok fokozatosan alakulnak át kisebb-nagyobb változások sorozatán és egyedi lépéseken keresztül, amely folyamatban számos aktor játszhat fontos szerepet.

Az átalakulás végbemehet a kontextusban, a struktúrákban, a szereplőkben, a vitatott kérdésekben, valamint az élitekben.

1. A kontextus átalakulása

Változás a nemzetközi vagy regionális környezetben, vagy akár a belső kontextusban.

2. Strukturális átalakulás

A konfliktus alapvető szerkezetében (szereplők, vitás ügyek, inkompatibilis célok és kapcsolatok), a hatalmi struktúrákban bekövetkező változás, vagy abban a társadalomban, gazdaságban, államban, amelybe a konfliktus bele van ágyazódva.

3. Aktor átalakulása

A szereplők döntése, hogy megváltoztatják a céljaikat, vagy változtatnak a konfliktushoz való általános hozzáállásukon. Dönthetnek akár úgy is, hogy békét keresnek vagy békefolyamatot indítanak. Idetartozik a vezetésben, valamint a választókerületek helyzetében, illetve az érintett politikus támogatóiban bekövetkező változás.

4. A vitás kérdések (*issue*) átalakulása

A felek átfogalmazzák, újrapiorizálják céljaikat, álláspontjukat a kulcskérdésekkel kapcsolatban. Az alkufolyamat során összekapcsolnak vagy szétválasztanak (*de-linking*) kérdéseket; konstruktív kompromisszumot érnek el.

5. Személyes/elit átalakulás

Az egyéni vezetők vagy döntéshozó hatalommal rendelkező kis csoportok véleményében, hozzáállásában, nézőpontjában bekövetkező változás, amely a kritikus pillanatban kulcsfontosságú lehet. (MIALL 2004, 10.)

Miall az északír konfliktus példájával szemlélteti a különböző átalakulásokat. Mint írja, a konfliktus kontextusának módosulását a brit és ír társadalomban végbement hosszú távú változások, az EU fejlődése, valamint a hidegháború vége okozták. A konfliktus szerkezete megváltozott, mivel a pánnacionalista koalíció elegendő szövetséget és bizalmat épített ki a pártok addig aszimmetrikus kapcsolatainak kiegyensúlyozására. A szereplők átalakulása magában foglalta a kormányváltást Nagy-Britanniában, a Sinn Féin vezetésén belül a gondolkodás alapvető elmozdulását, valamint az unionisták közötti megosztottságot és változást. A vitás ügyek átalakulását jelzik az 1998-as nagypénteki egyezményben megkötött kölcsönös megállapodások, amelyek célja a két kulturális hagyomány legitímációjának összeegyeztetése és olyan intézmények létrehozása, amelyek megerősítik a kormányzásnak mind az ír, mind a brit dimenzióit. Mindezek nem mehettek volna végbe, ha nem történtek volna jelentős változások az egyéni és elitszint felfogásában. (MIALL 2004, 11.)

Az északír konfliktus átalakulása

Az ír–északír–brit nagypénteki megállapodás (másik nevén belfasti egyezmény) egy több évtizedes, politikai és szektáriánus törésvonalak mentén zajló véres konfliktust zárt le. Az Írországbán és Észak-Írországbán is népszavazással szentesített megállapodás következményeként a két legjelentősebb északír politikai erő, az unionista/lojalista, többségében protestáns, az Egyesült Királyság részeként maradási támogató Demokratikus Uniópárt (Democratic Unionist Party, a továbbiakban: DUP) és az ír sziget újraegyesítéséért küzdő nacionalista/republikánus, többségében katolikus Sinn Féin (az egyetlen jelentős ír párt, mely Írországbán és Észak-Írországbán is aktív; az IRA politikai szárnyának tekintik) kényszerkoalícióban kormányzott.

Az északír rendezést sikerpéldaként szokták emlegetni a nemzetközi válságkezelésben és a konfliktustranszformáció képviselőinek körében is. A békéhez vezető átalakítási folyamat több szinten zajlott,

minden érintett szereplő bevonásával a brit és ír kormánytól kezdve a helyi politikai pártokon át a civil társadalomig. A rendezés bírt a nemzetközi kulcsszereplők támogatását is, akik jellemzően közvetítő, illetve donorszerepben jelentek meg. Érvényesültek a konfliktustranszformáció olyan premisszái, mint a helyi szereplők elsődlegessége, illetve a konfliktust tápláló struktúrák, például a biztonsági szektor reformja vagy a választásokon alapuló helyi kormányzás kialakítása.

A közelmúlt eseményei azonban ismét kiélezhetik a konfliktust a szigeten. A Brexit, vagyis az Egyesült Királyság döntése, hogy kilépnek az Európai Unióból, megingatta az egyébként is ingatag észak-írországi politikai konszenzust. A nagy pártok közül a Sinn Féin ellenzi, míg a DUP támogatja a Brexitet, amelynek megvalósulása mindenképpen számos kérdést vet fel. Elég, ha csak a határ kérdésére gondolunk: egy kemény „szakítás” következményeként az Egyesült Királyság és Írország, így az ír sziget két része között visszaállhat a határellenőrzés, ennek minden nehézségével együtt. Ezen túlmenően a két szereplő közötti viszonylagos egyensúlyt felborította Theresa May brit miniszterelnök döntése, hogy az északír unionisták legnagyobb pártjával, a DUP-val lépett koalícióra a 2017-es választásokat követően.

Jelentős személyi változások is történtek. Gerry Adams, a Sinn Féin elnöke 2017-ben bejelentette, hogy 34 év után lemond a szervezet vezetéséről. Ezzel várhatóan új korszak kezdődik a Sinn Féin életében is. Szinte egyszerre történt tehát – nem feltétlenül a béke fenntartása irányába mutató, pozitív – átalakulás mind az öt szinten: a kontextusban, a struktúrákban, a szereplőkben, a vitatott kérdésekben, valamint az elitekben. 2017 januárjában az északír kormány összeomlott, a közgyűlés pedig átmenetileg felfüggesztette munkáját. Sokáig kérdéses volt, hogy sikerül-e ezt a konfliktust is békés, demokratikus úton rendezni.¹ (COWELL-MEYERS – GALLAHER 2018)

Mai globalizált világunkban egy konfliktus nem tud elszigetelt maradni, egy helyi konfliktus akaratlanul is része a tágabb regionális és globális folyamatoknak. A konfliktustranszformáció irányzata a nemzetközi kapcsolatok klasszikus realista értelmezésével szemben nem „fekete dobozként” tekint az államra; helyette hangsúlyos szerepet tulajdonít

¹ Az északír közgyűlés végül 2020 januárjában ült újra össze.

az állam alatti szereplőknek. A nemzetközi rendszer bármelyik szintjén bekövetkező változás hatással lehet a vizsgált konfliktusra. A különböző szinteken jelentkező erősítő és gátló tényezők egymással rendszerint folyamatos kölcsönhatásban vannak. Ez is hozzájárul napjaink konfliktusainak komplexitásához.

A nemzetközi rendszer különböző szintjein zajló események együttes vizsgálata

A konfliktusok különböző szinteken történő elemzése szintén bevett, általános elemzésmódszertani eszköz. Tóth Péter már hivatkozott elemzése Ukrajnáról (TÓTH 2014) a különböző elemzési szintek vizsgálatával mint elemzési eszközzel is él:

- geopolitikai szint (érdekszféra-küzdelem a nagyhatalmak között);
- regionális szint (stratégiai küzdelem Ukrajna kül- és széles értelemben vett biztonságpolitikai orientációjának irányultságáért);
- belső, ukrán szint (az ukrán állam strukturális válsága, az oligarchák szerepe és harcai, Kelet-Ukrajna versus Nyugat-Ukrajna dimenzió).

Bár a biztonságpolitikai elemzésekben általában a különböző szereplőket vizsgáljuk az egyes rendszerszinteken, a globális kontextus, illetve a nem állami szereplőkhöz kötött folyamatok, jelenségek – például klímaváltozás hatásai, nemzetközi fegyverkereskedelem trendjei, nemzetközi szervezetek és rezsimek szabályozó intézkedései, migrációs tendenciák – legalább ennyire meghatározóak a konfliktus vizsgálata és végeredményben annak átalakítása (rendezése) szempontjából. Az egészet leginkább úgy képzelhetjük el, mint egy azonos időben több szinten folyó sakkjátszmát, ahol folyamatosan lépések és ellenlépések sorozata zajlik.

A kontextus átalakulása általában a globális vagy a regionális szinten jelentkezik; strukturális átalakulás rendszerint az állami/társadalmi szinten történik; a szereplők és a vitás kérdések átalakulása a konfliktusban részt vevő felek és az elit szintjén; személyes átalakulás pedig az egyéni szinten. (MIAL 2004, 11.)

5.2. A konfliktus kontextusának kiemelt vizsgálata, az emlékek és kapcsolatok szerepe

A konfliktuselméletek, ha túl szűken nézzük őket, túlnyomóan a konfliktusban részt vevő szereplőkre, a felek aktuális céljaira koncentrálnak. Ezzel kizárják a kontextust, amelyen belül a konfliktus elhelyezkedik, illetve azokat a tényezőket, amelyek az önmagukat tápláló konfliktusokat jellemzik, mint például a piacok szerepe és az erőszak kultúrája. Miall hangsúlyozza, hogy ismernünk kell a konfliktus hátterét, hiszen a konfliktusokat nagymértékben befolyásolja az a kontextus, amelyben születnek. Ez azt is jelenti, hogy az egyedi esetekre tekintettel a konfliktusok megoldását nem célszerű univerzális elvekhez ragaszkodva megkísérelni. (MIALl 2004, 8.)

A konfliktus kontextusa magában foglalja a konfliktus által érintett társadalmat, valamint a tágabb nemzetközi és regionális szintet. Ahogyan a globalizáció halad előre, a helyi konfliktusokat elkerülhetetlenül befolyásolják a szélesebb gazdasági és politikai erők. A regionális és globális kontextusukból a konfliktusok nem emelhetők ki. Legalább ennyire fontos azonban az államon belüli kontextus is. A társadalmakon belül alapvető háttérszempontok a kultúra, az intézmények, a kormányzás mikéntje, a társadalmi szerepek és normák, valamint a fejlődési út, amelyet az adott társadalom bejárt. (MIALl 2004, 8.)

A konfliktusban részt vevő felek egymáshoz való hozzáállását korábbi kapcsolatuk alakítja. A viselkedés, amelyet követnek, nem tisztán reaktív, hanem a múltra vonatkozó emlékeiken alapul, és azokon az elvárásokon, hogy várhatóan mi fog történni a jövőben. A kapcsolatok az adott konfliktus sújtotta társadalmon belüli, valamint a társadalmak közötti interakciók összessége. Egyes csoportok közötti elégtelen kapcsolatok gyakran válhatnak ki konfliktust, illetve hátráltatják az erőszakot követő békeépítési folyamatot. Az emlékek részei mindegyik fél társadalmilag konstruált megértésének az adott szituációról, amelyet a kultúra, a tanulás, a diskurzus és a hiedelmek egyaránt formálnak. A mód, ahogyan a csoportok emlékeznek és konstruálják a múltjukat, gyakran központi fontosságú a mobilizációhoz egy konfliktusban, és a kiegyezési folyamatban is kiemelt ennek figyelembevétele. (MIALl 2004, 8.)

A kontextus ismeretének fontossága Irak példáján keresztül

Vegyük példaként az iraki válságot! Ahhoz, hogy megérthessük az állandósult instabilitás és a visszatérő erőszakos konfliktusok okait, ismernünk kell a belső kontextust. A Közel-Kelet egésze kulturális kontextusának jellemzője, hogy az adott államhoz tartozás nem az egyetlen és nem is feltétlenül a legerősebb identitás. A vallási és etnikai hovatartozás, valamint a törzsek és különböző milíciák szerepe legalább ennyire meghatározó kötelék. Az iraki társadalomban kisebbségben lévő szunnita arabok nem bíznak a hatalmat gyakorló síita rezsimben, mert tapasztalataik azon alapulnak, hogy a múltban mindig negatív diszkrimináció érte őket a síita vezetés részéről. Az emlékeken és történelmi tapasztalatokon alapuló bizalomhiány jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szunniták közül sokan támogatták az Iszlám Államot – a szélsőséges szervezet kezdetben sikeresen állította be magát az egyetlen olyan szereplőnek, amely a szunniták érdekeit képviseli, és képes lehet azok érvényre juttatására is. Bár az Iszlám Állam által ellenőrzött területeket mára nagyjából felszámolták, számos szakértő jelezte, hogy ha továbbra sem sikerül bevonni a szunnitákat az iraki döntéshozatalba, illetve a fegyveres erőkhöz, és egy inkluzív társadalmat kialakítani, azaz a gyökerénél kezelni a problémákat, idővel egy hasonló, erőszakos ideológiájú szervezet felemelkedése várható.

Bár a Szaddám-rezsim 2003-as bukása után hatalomra került síita miniszterelnökök mindegyike ígéretet tett arra, hogy nem szektáriánus alapon fog politizálni, egyiküknek sem sikerült ezt teljes mértékben megvalósítani, ami meghatározza a szunniták jövőt illető várakozásait. A harmadik jelentős iraki társadalmi csoport, a kurdok bizalmatlansága a központi hatalommal szemben szintén történelmi távlatba nyúlik vissza.

Autonómiaörekvéseiket az évek során több alkalommal is fegyverrel fojtották vérbe, Szaddám Huszein pedig attól sem riadt vissza, hogy vegyi fegyvert alkalmazzon saját kurd állampolgárai ellen – lásd az 1988-as hírhedt halabdzsai vegyifegyver-támadást. A hatalomért folytatott harcokban ráadásként több alkalommal kölcsönösen elárulták egymást a felek – legyen szó kurd pártokról, szunnita törzsekről vagy síita milíciákról –, és egy ellenérdekelt szereplővel léptek szövetségre, amely emlékek ma is ingataggá teszik a bizalmat. A múltbeli sérelmek mobilizációs erőként használhatók fel. A vallási és etnikai identitások

pedig hagyományosan könnyen manipulálhatók hatalmi, politikai célok érdekében. Ameddig nem sikerül túllépni a múlt árnyain, és a kisebbségek (vallási alapon a szunniták, etnikai alapon a kurdok) várakozásai az ígéretek be nem tartásán és az – államilag ellenőrzött vagy az állam által megakadályozni nem képes – elnyomástól való félelmen alapulnak, a többségi társadalmat alkotó sííták pedig erőszakos szeparatizmustól, illetve a Szaddám-rendszer idejéhez hasonlóan „a szunnita kisebbség zsarnokságától” tartanak, az erőszak bármikor újra kiújulhat. (ETL–PÉNZVÁLTÓ 2016)

5.3. Marginalizált társadalmi csoportok beemelése

A konfliktustranszformáció további fontos vonása, hogy olyan szereplőknek a bevonását is szorgalmazza, akik más megközelítések esetében alig, vagy egyáltalán nem kapnak szerepet, mint például a fiatalok vagy a nők.

A béke és a konfliktus szakirodalma egyre inkább megerősíti a nők döntéshozatali folyamatokban való részvételének fontosságát. Tanulmányok kimutatták, két fő oka van annak, hogy a nők részt vesznek a béketeremtésben (SNYDER 2009):

- megváltoztassák a fegyveres konfliktusok miatt a nők számára kialakult rendkívül nehéz körülményeket;
- felismerik, hogy a békemegállapodások lehetőséget nyújtanak a társadalom általános átalakítására, különösen a nemek közötti kapcsolatok átalakítására.

Ahogy arra Diana Francis felhívja a figyelmet, amikor egy konfliktusban az erőszak és a szenvedés szintje magas, erős az erkölcsi nyomás arra, hogy a beavatkozásokat az azonnali és sürgős szükségletekre és megoldásokra összpontosítsuk. Az ilyen típusú beavatkozások hajlamosak arra, hogy a meglévő kulturális korlátok és hatalmi realitások között dolgozzanak. Nemcsak a nők, hanem a konfliktus fő tengelyén kívül eső kisebbségek is ki vannak zárva a legfelsőbb döntési szintekről, ugyanakkor gyakran maguk is kerülnek a kifejezett politikai részvételre, és nem akarják, hogy úgy tekintsenek rájuk, mint játékosokra, így a két tendencia erősíti egymást. Azok, akik az erőszakos konfliktus gyors rendezésére irányuló intervenciót végrehajtják, nagy valószínűséggel a kulcsfontosságú szereplőkre fognak

figyelni, ezáltal megerősítik a nők és az érdekérvényesítési szempontból gyenge kisebbségi csoportok marginalizálódását. Más szóval a konfliktusátalakítás hosszú távú céljai és értékei, köztük a társadalmi változások elérése, illetve a közvetlen politikai erőszak megszüntetésének rövid távú célja között feszültség áll fenn. A marginalizált csoportok folyamatos elnyomása egy mélyebb, rejtett rétege a felszínen zajló konfliktusnak. (FRANCIS 2004)

Számos nő felismerte azonban, hogy a társadalom konfliktus alatti átalakulása a konfliktust követően lehetőségeket teremthet a nemi kapcsolatok átalakítására. Például Ruandában a népirtás után a férfiak hiánya sok szempontból sebezhetőbbé tette a nőket. A konfliktus azonban ezzel egy időben teret nyitott a nők számára, hogy egyenlőséget és az igazságszolgáltatás fellépését követeljék a velük szemben elkövetett bűnök miatt. A 2002-ben jóváhagyott új ruandai alkotmány számos rendelkezést tartalmaz a nemek közötti egyenlőségre vonatkozóan, beleértve a női képviselőt politikai döntéshozatalban való 30 százalékos kvótáját. Jelenleg a világon Ruandában az egyik legmagasabb a női parlamenti képviselők aránya. Libériában, ahol a polgárháború alatt aktív női békemozgalom működött, Ellen Johnson-Sirleaf elnököt, az afrikai kontinens első női elnökét 2005-ben a következő szlogennel választották meg: „Az összes férfi cserben hagyta Libériát; próbálkozzunk ezúttal egy nővel.” (SNYDER 2009)

A feminizmus hozzájárulása a konfliktuselméletekhez

A feminista nemzetközi kapcsolatok többek között a genderen alapuló globális rendszerek feltárásával járultak hozzá a tudományterülethez, és a genderszemponturnak elemzés segítségével vizsgálják a fegyveres konfliktusok okait. Maria Mies szerint például a globális rendszer alapja a patriarchátus és a felhalmozás. Mies azt állítja, hogy a patriarchátus nemcsak az erőszak rendszere, hanem a háború rendszere; egy patriarchális rendszerben a társadalmat állandóan meg kell hódítani, ami militarizálódáshoz vezet még békeidőben is. (MIES 1999)

A női békeaktivisták által inspirált feministák gyakran hangsúlyozzák, hogy a nők eltérő nézőpontot képviselnek a háború és a béke kérdésében, és így egyedülálló módon tudnak hozzájárulni a békefenntartáshoz és a konfliktuskezelési kezdeményezésekhez. (SHARONI 2010)

A fiatal generációk bevonása a konfliktustranszformáció folyamatába több okból is kívánatos. A világ legtöbb erőszakos konfliktus által sújtott, jellemzően fejlődő országaiban általános tendencia a fiatalok népességen belüli arányának növekedése, illetve a fiatalok társadalmon belüli nagy aránya. Az elmúlt évek eseményei is rámutattak kiemelt szerepükre a biztonságpolitikai folyamatokban: a fiatalok a változás motorjai voltak például az arab tavasz során. A fiatal generációkra azért is kell különös figyelmet fordítanunk az erőszakos konfliktusok vizsgálatakor, mert őket az egyik legkönnyebb manipulálni a szélsőséges csoportoknak, ők a leginkább hajlamosak az erőszakra. A másik oldalról ugyanakkor életük korai szakaszában az emberek ugyanúgy terelhetők, szocializálhatók a békés kompromisszumkeresés elsődleges eszköznek tekintése, mint az erőszak felé. (DEVISSER 2015)

A konfliktustranszformáció hosszú időtávval számol. A megbékélési folyamat jellemzően legalább egy generációnyi időt vesz igénybe, ezért is célszerű azoknak a fiataloknak a megszólítása és bevonása, akik életkorukból adódóan tevékenyen fogják alakítani a jövőt, hiszen közülük fognak kikerülni a jövő vezetői is. Ezért a befektetés a fiatalokba segíthet megtörni a politikai patthelyzet és ellenségeskedés romboló körét az elhúzódó konfliktusokban. Mindemellett a fiatalok aktivizmusa valóban alulról szerveződő (*grassroot jellegű*), mert más eszközök, például politikai hatalom nem áll a rendelkezésükre. Fellépésükben a lentől felfelé építkezés (*bottom-up megközelítés*) érvényesül, ami a legsikeresebb eszköz a konfliktusok átalakítására, az erőszak gyökereinek kezelésére. Céljaik elérésére ezen keresztül tudják mobilizálni a szélesebb társadalmat. (DEVISSER 2015)

6. A konfliktustranszformáció szereplői és eszközei

A konfliktustranszformáció teoretikusai azzal érvelnek, hogy a jelen konfliktusainak megoldásához többre van szükség, mint az álláspontok újrafogalmazására (*reframing*) és egy kölcsönösen előnyös (*win-win*) kimenetel azonosítására. Az érintett felek és a kapcsolatok szerkezete rendszerint be van ágyazódva egy konfliktusos kapcsolati mintázatba, amely túlmutat a konfliktus adott fizikai helyszínén. A konfliktusátalakítás ezért egy – általában hosszú – folyamat, amelynek során átalakítjuk a kapcsolatokat, érdekeket, diskurzusokat, és ha szükséges, a társadalom alapvető szabályozóit, amelyek támogatják az erőszakos konfliktus folytatását.

A hangsúly a konfliktusban álló társadalmon belüli csoportok támogatásán, nem pedig a külső szereplők közvetítő és békítő tevékenységén van. (MIALL 2004, 4.)

John Paul Lederach szavaival egy új nézőpontra van szükség, amelyben nem a szituációt és a benne lévő embereket látjuk a „problémának” és a külső szereplőket a „válasznak”. Helyette az adott helyzetben belüli emberekre és erőforrásokra építünk, mert értjük az átalakulás hosszú távú célját. (LEDERACH 1995) Az Egyesült Államok nemzetközi fejlesztési ügynöksége (United States Agency for International Development, USAID) a tréneireinek készített kézikönyvében külön hangsúlyozza: a konfliktustranszformációt, illetve általában a békeépítést nem a Nyugat „találta fel” az utóbbi harminc évben. A különböző társadalmak az emberiség kezdete óta oldanak meg konfliktusokat saját kulturális kontextusuknak és e kultúrán alapuló racionalitásuknak megfelelő módokon szerte a világon.

A konfliktus átalakításában részt vevő aktorokat Miall négy fő csoportra osztja:

- államok és nemzetközi szervezetek (Track I);
- fejlesztési és humanitárius ügynökségek (Track II);
- NGO-k (Track III);
- az érintett társadalmon belüli, a konfliktusban részt vevő és más releváns csoportok (Track IV).

Mindegyik szereplőkörnek megvan a maga helye és szerepe a konfliktustranszformációban. Önálló fellépésük mellett legalább annyira fontos a felsorolt szereplők interakciója, annak biztosítása, hogy a különböző aktorok támogassák, de legalább ne akadályozzák egymás munkáját, és ne hiúsítsák meg akaratlanul a másik törekvéseit. Az eszközök és paradigmák sokszínűsége több vágányon zajló, ugyanakkor koordinált fellépést tesz szükségessé. (MIALL 2004, 12.)

A konfliktustranszformáció mindenekelőtt párbeszédre keresztül működik. Ennek eszközei például a kulturálisan kiegyensúlyozott (ko) mediáció, amely részeként különböző kulturális, etnikai és vallási háttérrel rendelkező emberek egy csoportja igyekszik közvetíteni, illetve fontos a helyi szereplők közül kikerülő mediátorok szerepe, akik mélységében értik a konfliktust, és ismerik a konfliktusban részt vevő feleket, hiszen közvetlenül érintettek, maguk is részei a konfliktusnak. Az ő hitelességük

egyrészt nagyobb, a másik oldalról viszont megkérdőjelezhető a pártatlanságuk éppen a közvetlen érintettség miatt. (FRAZER–GHETTAS 2013)

7. Összegzés helyett: a konfliktustranszformáció alapelvei

A The Global Coalition for Conflict Transformation nevű szervezet 16 pontban foglalta össze a konfliktustranszformáció mint a konfliktusokról folytatott gondolkodás alapelveit, amelyek egyben útmutatóként is szolgálnak. Az alábbiakban – egyfajta összegzésként – ezt a listát ismertetjük.

1. A konfliktust nem szabad úgy tekinteni, mintha egy elszigetelt esemény lenne, amelyet meg lehet oldani vagy kezelni. Ehelyett a társadalomban végbemenő evolúció és fejlődés integráns része.
2. A konfliktust nem szabad úgy tekinteni, mint egy eredendően negatív és romboló folyamatot, inkább úgy, mint egy potenciálisan pozitív és termékeny erőt a változáshoz, amennyiben konstruktívan használják fel.
3. A konfliktustranszformáció túlmegy a konfliktus egyszerű visszafogására vagy kezelésére irányuló törekvésen, helyette maguknak az eredendő okoknak – vagy ezen okok percepciójának – az átalakítását célozza az adott konfliktusban.
4. A konfliktustranszformáció egy hosszú távú, fokozatos és komplex folyamat, amely hosszan tartó elköteleződést és interakciót követel meg.
5. A konfliktustranszformáció nemcsak egy megközelítés vagy egy technikai eszköztár, hanem a konfliktusokról való gondolkodás és a konfliktus megértésének egy módja.
6. A konfliktustranszformáció különösen alkalmas nehezen kezelhető konfliktusokhoz, ahol mélyen gyökerező vitás kérdések táplálják az elhúzódó erőszakot.
7. A konfliktustranszformáció igazodik a konfliktus örökké változó természetéhez, különösen az erőszakot megelőző és az azt követő időszakokban, valamint az eszkalációs ciklus bármely szakaszában.
8. A konfliktustranszformáció mindig egy erőszakmentes folyamat, amely alapvetően ellenzi a konfliktus erőszakos kifejezését.
9. A konfliktustranszformáció számos dimenziót érint – a mikro-, mezo- és makroszinteket, illetve a helyi és a globális.

10. A konfliktustranszformáció az átalakítás öt típusával foglalkozik – szereplők, kontextus, vitás ügyek, szabályok, struktúrák –, és a konfliktus strukturális, viselkedés- és attitűdbeli aspektusaira fókuszál.
11. Ahhoz, hogy a konfliktustranszformáció bekövetkezhesen, a konfliktusban részt vevő felek közötti feszültségeket át kell hidalni – először azzal, hogy minden szereplő felismeri, hogy érdekeiket nem szolgálja az erőszakhoz folyamodás; másodszer azáltal, hogy konszenzusra törekednek abban, hogy mit kell átalakítani és hogyan.
12. A konfliktustranszformáció az emberi dimenzióra helyezi a hangsúlyt azáltal, hogy ellentétes érdekek hangsúlyozása helyett emlékezteti a feleket szükségleteik kompatibilis jellegére, valamint elutasítja az egyoldalú döntéseket és fellépéseket, különösen azokat, amelyek a konfliktus egyik résztvevőjének győzelmét jelentik.
13. A konfliktustranszformáció nem előre meghatározott megközelítéseket és cselekvéseket használ fel, hanem tiszteletben tartja az adott környezet sajátosságait, és alkalmazkodik azokhoz.
14. A konfliktustranszformáció a látható problémák mögé néz, és a kreatív problémamegoldás jellemzi, amely a szereplők széles körének nézőpontját magába olvasztja, beleértve azokat is, akiknek a megfontolásai tipikusan háttérbe szorulnak.
15. A konfliktustranszformáció mindig tartalmaz egy harmadik, pártatlan felet annak érdekében, hogy segítsen abban, hogy a szereplők megváltoztassák kognitív és érzelmi nézeteiket a „másikról” (*other*), ezáltal segíti a „mi” és az „ők” közötti megosztottság megszüntetését.
16. A konfliktustranszformáció egy ambiciózus és komoly erőfeszítést jelentő feladat, amely jobban felkészült arra, hogy küzdjön napjaink konfliktusainak aszimmetrikus, összetett és elhúzódo természetével, mint az uralkodó technikák és megközelítések.
(*Principles of Conflict Transformation*)

Ahogy Francis megjegyzi, azok, akik a konfliktusátalakulásért dolgoznak, folyamatosan szembesülnek azzal, hogy a valóság csak kivételesen illeszkedik az általuk megfogalmazott elméletekhez és értékekhez. A hatalom jelenlegi globális kultúrája, a hatalmi viszonyok valósága

és a mai konfliktusok destruktív jellege miatt a konfliktustranszformáció projektje időnként több mint a valóságtól elrugaszkodottnak tűnik. Mégis, teszi hozzá, ha semmit nem lenne szükséges átalakítani, az átalakulás fogalma veszítené el értelmét. (FRANCIS 2004)

A szíriai konfliktus a konfliktustranszformáció megközelítésén keresztül

Johan Galtung norvég szociológus, matematikus, a béke- és konfliktustanulmányok egyik vezető teoretikusa egy 2013-ban írt esszéjében mutatja be, miért hasznosabb a konfliktustranszformáció megközelítése a hagyományos konfliktuskezelési modellnél a szíriai konfliktus esetében (is). Galtung szerint a formula, amelyet az ENSZ általában használ, a következő:

- szabaduljunk meg a vezetőtől mint első számú felelőstől, vezessünk be szankciókat;
- érjünk el tűzszünetet (a felek meggyerésével, közvetlen beavatkozással vagy akár erővel);
- kezdeményezzünk tárgyalásokat az összes *legitim* fél között;
- érjünk el politikai megoldást az álláspontok közötti kompromisszumként.

Ahogy Galtung megjegyzi, mindez annyira logikusnak tűnik – logikus, teszi hozzá, azonban nem túl bölcs.

A kulcsfelelősként azonosított Bassár el-Aszad szíriai elnök – mint az erőszak elrendelője – a megoldás számos kulcsát tartja a kezében. Később lemondhat, vagy kiszoríthatják a hatalomból, nem célszerű azonban azonnal megszabadulni tőle. A tűzszünet lehetőséget biztosít a harcosoknak a pihenésre és az újrakezérésre, megoldást azonban nem jelent, hiszen elfogadható megoldási javaslat a tűzszünet elfogadásakor nincs az asztalon.

Mi lenne, teszi fel a kérdést Galtung, ha fordított sorrendben közelítenénk a kérdéshez? Azaz a megoldással kezdünk, majd tárgyalunk annak részleteiről. Amennyiben a megállapodás sikeres és meggyőző, létrejöhet egy fegyverszünet. Végül pedig a vezető/felelős lemondására is sor kerülhet, miután elvégezte a békéhez vezető munka rá eső részét.

Hogyan találhat bárki megoldást, merülhet fel a következő kérdés, miközben tombol az erőszak? Mikor dül az erőszak, a motiváció magas. A tűzszünet ezzel szemben csökkenti a valódi megoldás megtalálásának

sürgetését. A turizmus átmenetileg talán visszaerősödik, a fegyveres konfliktus azonban újból ki fog újulni.

A megoldást, mutat rá Galtung, nem feltétlenül a kulcsszereplőknek kell megtalálniuk, akik el vannak foglalva a harcokkal. Rendelkeznek képviselőkkel, ráadásul az ország tele van olyan emberekkel, akik már gondolkoztak a probléma lehetséges megoldásain. Olyanokkal, akik megoldás-, nem pedig győzelemorientáltak. Kezdetben „megoldásokat” kell keresni, nem pedig a „megoldást”. „Engedjük, hogy ezer párbeszéd induljon meg, minden városrészben, minden faluban, gazdagítva a nagy nemzeti ötletterméket (GNIP).”

A mediálásban segíthetnek az ENSZ által támogatott szakemberek. Galtung szerint a lényeg, hogy hagyjuk a feleket – Szírián kívül és belül egyaránt – beszélni. Hadd fogalmazzák meg a céljaikat, és hogy milyen Szíriát szeretnének. (GALTUNG 2013)

2016-os cikkében Galtung az útiterv/rendezési terv (*road map*) mint koncepció ellen szólal fel, elsősorban annak linearitása miatt. Alternatívaként egy tortaterv (*cake map*) típusú megközelítést javasol, amelyben érvényesül a szinkronitás. A torta jelképezi a konfliktust, a különböző aspektusok, vitás kérdések a tortaszeleteket. Minden vitás ügy megoldásán egy bizottság dolgozik, amely az *összes* érintett szereplő képviselőjét magába foglalja. A békefolyamat ilyen módon nem blokkolható bármely ponton, bármelyik szereplő által, akár egy út a fizikai valóságban. (GALTUNG 2016)

Galtung rámutat, hogy a konfliktusokat erőszakkal nem lehet megoldani. Akárki nyer, a többiek el fogják utasítani a győztes személyét egy olyan régióban, amely alapvetően is megosztott, ezzel csak tovább osztja magát. Helyette egy svájci típusú megoldást javasol: egy föderális Szíriát, helyi autonómiákkal, kétkamarás parlamentet koalíciós kormánnyal, mellé nemzetközi békefenntartókat, akik segítenek a kisebbségi jogok védelmében.

Felhasznált irodalom

- Berghof Foundation ed. (2012): *Berghof Glossary on Conflict Transformation. 20 notions for theory and practice*. Elérhető: www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Books/Book_Glossary_Chapters_en/glossary_2012_complete.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- COWELL-MEYERS, Kimberly – GALLAHER, Carolyn (2018): *How Brexit could kill Northern Ireland's peace accords*. Elérhető: www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?destination=%2fnews%2fmonkey-cage%2fwf%2f2018%2f04%2f20%2fhow-brexit-could-kill-northern-irelands-peace-accords%2f%3f&utm_term=.ac30658875e4 (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- DEVISSER, Prashan (2015): *Exploring the role of youth in reconciliation and conflict transformation*. Elérhető: www.unicef-irc.org/article/1063-exploring-the-role-of-youth-in-reconciliation-and-conflict-transformation.html (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- ETL Alex – PÉNZVÁLTÓ Nikolett (2016): *Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban*. SVKK Elemzések. Elérhető: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-18-egy-rendszer-foglyakent-irak-2016-b.original.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- FRANCIS, Diana (2004): Culture, Power Assymetries and Gender in Conflict Transformation. In AUSTIN, Alex – FISCHER, Martina – ROPERS, Norbert eds.: *Transforming Ethnopolitical Conflict. The Berghof Handbook*. Wiesbaden, Springer Fachmedien. 91–107.
- FRAZER, Owen – GHETTAS, Lakhdar (2013) eds.: *Conflict Transformation in Practice. Approaches to Conflict Transformation. Lessons from Algeria, Denmark, Egypt, Kenya, Morocco, Tajikistan and Yemen*. The Cordoba Now Forum. Elérhető: www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Conflict_Transformation_in_Practice_2013.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- GALTUNG, Johan (1964): An Editorial. *Journal of Peace Research*, Vol. 1, No. 1. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1177/002234336400100101>
- GALTUNG, Johan (2013): *Syria*. Elérhető: www.transcend.org/tms/2013/04/syria-2/ (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- GALTUNG, Johan (2016): *Syria (Minding the Minds II)*. Elérhető: transcend.org (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)

- HUGHES, Kirra (2013): *A waiting game – Syria through the lens of conflict transformation*. Elérhető: www.transcend.org/tms/2016/01/syria-minding-the-minds-ii/ (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- LEDERACH, John Paul (1995): *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures*. New York, Syracuse University Press.
- MIALL, Hugh (1964): An Editorial. *Journal of Peace Research*, Vol. 1, No. 1. 1–4.
- MIALL, Hugh (2004): *Conflict Transformation: A Multi-Dimensional Task*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. Elérhető: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2013/4682/pdf/miall_handbook.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- MIALL, Hugh (2007): *Conflict Transformation Theory and European Practice*. Elérhető: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.408.8131&rep=rep1&type=pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- MIES, Maria (1999): *Patriarchy and Accumulation On a World Scale: Women in the International Division of Labour*. London, New York, Zed Books.
- RÁCZ András (2014): *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. Elérhető: www.academia.edu/8833545/Oroszorsz%C3%A1g_hibrid_h%C3%A1bor%C3%BAja_Ukrajn%C3%A1ban_Russias_Hybrid_War_in_Ukraine (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- SHARONI, Simona (2010): *Conflict Resolution: Feminist Perspectives*. Oxford Research Encyclopedias, International Studies. Elérhető: <http://internationalstudies.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-130> (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- SNYDER, Anna (2009): Gender relations and conflict transformation among refugee women. In SANDOLE, Dennis J. D. – BYRNE, Sean – SANDOLE-STAROSTE, Ingrid – SENEHI, Jessica eds.: *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. Abingdon, Routledge.
- TÁLAS Péter (2014): Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 7. évf. 5. sz. 111–123. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_5_11_talas_peter.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 08. 11.)
- The Global Coalition for Conflict Transformation: *Principles of Conflict Transformation*. Elérhető: <http://petition.transconflict.com/> (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)
- USAID (2008): *Training of trainers manual. Conflict transformation and peace-building in Rwanda*. Elérhető: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADM806.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 09. 01.)